

Sanatlar (I-II, İstanbul, ts.); *Türk Sanatı* (yazarın Fransızca olarak 1939'da basılan eserinin Türkçe aslıdır, İstanbul 1970). **Sanat Sözlük ve Ansiklopedisi: İstilâhât-ı Mi'mâriyye** (İstanbul 1324); *İstilâhât-ı Mi'mâriyye* (İstanbul 1328); *İstilâhât-ı İlmiyye Encümeni Tarafından Sanâyi-i Nefisede Mevcut Kelimât ve Ta'bîrât İçin Vaz ve Tedvîni Tensib Olunan İstilâhât Mecmuası* (İstanbul 1330); *Fransızca'dan Türkçe'ye ve Türkçe'den Fransızca'ya Sanat Kâmusu* (İstanbul 1340, ikinci kısım 1341); *Fransızca'dan Türkçe'ye Sanat Lugatı* (Ankara 1944); *Sanat Ansiklopedisi* (I-V, İstanbul 1943-1952). **Mûsiki Tarihi: Türk Mûsikisi ve Yeniçeri Mehter Muzikası Hakkında Mütelaât** (İstanbul 1327); *Büyük Halk Bestecisi Muhlis Sabahaddin, Hayatı, Eserleri, Musikimizdeki Yeri* (İstanbul 1947). **Hâtrât: Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları** (İstanbul 1928); "Türk Resim Sanatında Yetmiş Yıllık Hayatım" (4 Mart 1955'ten itibaren *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika edilmiştir); "Yıldız Sarayı'ndan Mütareke'ye Kadar Celâl Esad Arseven'in Hatıraları" (17 Ocak 1960'tan itibaren *Dünya* gazetesinde otuz bir tefrika). Bunların dışında tam adları tesbit edilemeyen bazı basılmış kitapları ve basılmamış eserleriyle günlük gazete ve dergilerde çıkmış pek çok yazısı vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İren [Celâl Esad Arseven], *Eski Galata ve Binahları*, İstanbul 1989, Önsöz, s. 9-18; Doğan Kuban, "Celâl Esad Arseven ve Türk Sanatı Kavramı", *Mimarlık*, sy. 72, İstanbul 1969, s. 18-20; Bülent Özer, "Celâl Esad Arseven", a.e., s. 21-24; Edibe Dolu [Kırdar], "Harika İhtiyar Öldü", *Hayat*, sy. 49, İstanbul 1971, s. 27-30; Semavi Eyice, "Celâl Esad Arseven", *Ön Asya Dergisi*, VII/75, Ankara 1971, s. 4-5, 11; a.mlf., "Nekroloji: Celâl Esad Arseven (1875-1971)", *TTK Belleten*, XXXVI/142 (1972), s. 173-202, ayrıca XIII levhada 18 resim; Behçet Ünsal, "Celâl Esad Hoca", *Arkitekt*, sy. 345, İstanbul 1972, s. 33-35; Nejat Diyarbakırlı, "Türk Sanatının Büyük Kaybı, Celâl Esad Arseven", *TK*, sy. 113 (1972), s. 303-314; R. Ekrem Koçu, "Arseven, Celâl Esad", *İst. A*, II, 1056-1057.

SEMÂVİ EYİCE

ARSLAN ARGUN

(ö. 490/1097)

Sultan Alparslan'ın oğlu.

Bazı kaynaklarda Alparslan'ın 458'de (1066) büyük dedesi Selçuk'un Seyhun kıyısındaki Cend şehrinde bulunan mezarını ziyaret edip Hârizm'e dönünce bu ülkenin beyliğini oğullarından Arslan Ar-

gun'a verdiği zikrediliyorsa da (*Ah̄bârü'd-devleti's-Selcûkiyye*, s. 40; İbnü'l-Esîr, X, 50; ikinci eserde yanlışlıkla kardeşi denilmektedir, aslında iki müellif de aynı kaynağa dayanmışlardır) bu haberin doğruluğu bazı sebeplerden dolayı şüpheli görünmektedir. Önce, Hârizm'in Arslan Argun'a verildiğine dair bilgiler diğer kaynaklarca teyit edilmemektedir. İkinci olarak, Arslan Argun'un 490 (1097) yılında yirmi altı yaşında öldürüldüğü bildirilmektedir. Üçüncü olarak da eğer Arslan Argun yetişkin yaşta bir şehzade olsaydı Melikşah devrinde, kardeşleri Tekiş ve Tutuş gibi, önemli bir bölgenin meliki olarak adının kaynaklarda geçmesi beklenirdi. Halbuki onun Melikşah devrinde Hemedan - Sâve taraflarında 7000 altın gibi mütevazı bir gelir getiren dirliğe sahip olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Alparslan'ın Hârizm'in beyliğini verdiği bildirilen oğlu, büyük bir ihtimalle Arslan Argun değil en büyük oğlu Ayaz'dır. Çünkü 1066 yılındaki bu seferde Ayaz babasına refakat etmişti.

Melikşah 1092 yılında Bağdat'a geldiğinde yanında kardeşi Arslan Argun da bulunuyordu. Melikşah'ın bir süre sonra orada ölümü üzerine Arslan Argun yedi memlûk*ü ile birlikte Bağdat'tan Hemedan'a gitti. Sultan'ın ölümü geniş imparatorluğun her tarafında dış ve iç düşmanlarla muhteris insanları harekete geçirmişti. Bunların bir kısmı da Arslan Argun'u Selçuklu tahtını ele geçirmeye teşvik etti. O da bu teşviklere kapılıp onlarla birlikte Horasan'a gittiyse de Nişâbur'a giremedi. Fakat Merv Valisi (Şahne) Kudan (?) şehrin kapılarını ona açtı. Böylece Merv'e hâkim olan Arslan Argun'un etrafına çok sayıda asker toplandı. Arslan Argun bu askerle Belh'i Nizâmülmülk'ün oğlu Fahrülmülk'ün elinden aldı. Tirmiz ve Nişâbur şehirleriyle birlikte hemen hemen bütün Horasan'ı ele geçirdikten sonra Berkıyruk'a ve veziri Müeyyedülmülk'e mektup yazıp Nişâbur müstesna olmak üzere dedesi Çağrı Bey'in ülkesinin kendisine verilmesini istedi, buna karşılık onu metbû tanıyıp her yıl vergi ödeyeceğini bildirdi. Berkıyruk, kardeşi Mahmud ve amcası Tutuş ile mücadele halinde olduğundan Arslan Argun'a cevap vermedi ve böylece onun isteğini kabul etmiş gibi görüldü. Fakat bir süre sonra durumu düzeline Arslan Argun'un üzerine diğer amcası Böri Bars'ı gönderdi. Böri Bars'ın emrinde Yâhız (Yağız ?) oğlu Mesud, Altuntaş gibi değerli emirler bulunuyordu. Bunlardan Emîr Mesud'un babası

Yâhız, Çağrı Bey'in askerinin başkumandanı olduğundan Türkmen asıllı Mesud'un sultanlar katında büyük bir itibarı vardı. Yapılan savaşta Böri Bars, adı geçen emirlerin dirayeti sayesinde galip geldi. Arslan Argun Belh'e çekildi. Böri Bars da kışı Herat'ta geçirmeye başladı. Ancak Emîr Altuntaş, herhalde duyduğu kıskançlıktan dolayı, kendisini ziyarete gelen Emîr Mesud ile oğlunu öldürdü. Bu, Böri Bars'ın da felâkete uğramasına sebep oldu. Zira Mesud tecrübeli ve muktedir bir kumandan olup ayrıca Türkmenler üzerinde de nüfuz sahibi idi. Belh'e çekilmiş olan Arslan Argun çoğu Türkmenler'den olmak üzere yeni bir ordu toplamaya muvaffak olmuştu. Böri Bars Herat'ta oturmakta iken Merv üzerine yürüyen Arslan Argun şehri zaptedip halkın çoğunu öldürmüş ve surlarını da yıkmıştı. Bunu haber alan Böri Bars harekete geçti ise de Merv yakınlarında yenildi ve kaçarken yakalandı (1095). Böri Bars'ın savaşı kaybetmesinde Emîr Mesud'un Altuntaş tarafından öldürülmesi pek mühim bir âmil teşkil etmişti. Arslan Argun kardeşi Böri Bars'ı bir süre Tirmiz Kalesi'nde hapsedtikten sonra öldürttü. Merv'i merkez edinen Arslan Argun Horasan'ın diğer şehirlerini de yeniden idaresi altına aldı ve böylece Horasan'a hâkim oldu. Fakat tam bu sırada beklenmedik bir hadise cereyan etti ve Arslan Argun Merv'deki sarayında genç bir kölesi tarafından hançerlenerek öldürüldü (17 Safer 490/3 Şubat 1097). Köle bir soru üzerine efendisini insanları onun zulmünden kurtarmak için öldürdüğünü söylemiştir. Bununla beraber kendisine karşı sertçe davranışlarından veya başka şahsî bir sebepten dolayı onu öldürdüğü şüphesizdir. Kaynaklarda tam bir ittifakla Arslan Argun'un gerçekten sert mizaçlı, acımasız ve gaddar bir melik olduğu ifade edilir. Nitekim Böri Bars'ın veziri İmâdülmülk Ebü'l-Kâsım b. Nizâmülmülk'ü, 300.000 altınını aldıktan sonra öldürttüğü gibi Merv, Şehristan, Sebzevâr ve diğer yerlerin surlarını, Serahs'ın kalesini ve Nişâbur'un hisarını da halkın kendisine muhalefet etmelerini önlemek için yıktırmasıdır.

Arslan Argun'un öldürülmesi üzerine adamları yedi yaşındaki oğlunu (Alp Argun veya Key Argun) yerine geçirdiler. Fakat Berkıyruk'un aynı yıl Horasan'a gelmesi üzerine Arslan Argun'un oğlu ve askerleri Toharistan'a çekilip sultandan affedilmelerini istediler; isteklerinin kabul edilmesi üzerine Arslan Argun'un

oğlu 15.000 atlı ile Berkıyaruk'un huzuruna geldi. Gerçekten genç olduğu kadar merhametli ve iyi kalpli bir hükümdar olan Berkıyaruk, Arslan Argun'un oğluna şefkatle muamele etti; babasının Hemedan ve Sâve taraflarındaki eski dirliğini ona verdi. Sultanın annesi Zübeyde Hatun çocuğun terbiyesini üzerine aldı. Şehzadenin yanındaki askerler de Berkıyaruk'un buyruğunda olan emîrlerin hizmetine girdiler.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Zeyd el-Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî* (nşr. Ahmed Behmenyar), Tahran 1317 hş., s. 72, 269; *Ah̄bârü'd-devleti's-Selcûkiyye* (İkbâl), s. 33, 34, 40, 54, 84-86; Râvendî, *Râhatü's-şudûr* (nşr. Muhammed İkbâl), London 1921, s. 143; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX, 591; X, 50, 75, 262-265; Bündârî, *Zübdetü'n-Nuşa* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1889, s. 47, 85, 255-256, 258; a.e. (trc. Kıvameddin Burslan), İstanbul 1943, s. 48, 86, 233, 234, 235; Reşîdüddin, *Câmi'ü't-tevârîh* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, II, 60.

FARUK SÜMER

ARSLAN BABA

Yeseviyye tarikatının kurucusu
Ahmed Yesevî'nin
(ö. 562/1166)
ilk müşşidi olduğu söylenen kişi.

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Bazı kaynaklar ismini Baba Arslan, Arslan Baba veya Arap Arslan Baba şeklinde kaydetmektedir. Yesevî menkıbelerine göre siyah ırktan olan Arslan Baba ashabin büyüklerinden olup dört yüz veya yedi yüz yıl yaşamıştır. İki ayrı rivayete göre, sahâbiler bir gazâ sırasında veya Arslan Baba'nın evindeki bir toplantıda acıkırlar. Bu arada Hz. Peygamber'in duasıyla Cibrîl cennetten bir tabak hurma getirir. Hurmalardan biri yere düşünce Cibrîl o hurmanın ileride doğacak Ahmed Yesevî'nin kısmeti olduğunu söyler. O zaman Hz. Peygamber ashabinâ, "Bu hurmayı Yesevî'ye kim ulaştıracak?" diye sorar. Göreve Arslan Baba tâlip olur ve Hz. Peygamber hurmayı onun ağzına koyar. Arslan Baba nice yüzyıl sonra Türkistan'ın Sayram şehrinde henüz yetim kalan yedi yaşındaki Ahmed Yesevî'yi bulup emaneti ona teslim eder. Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber'in verdiği bir hırkayı da ona giydirir. Ayrıca Yesevî'ye "binbir zikir" telkin eder ve biraz sonra öleceğini bildirerek cenaze namazını kıldırmasını emreder. Hüriler Yesevî'ye yardımcı olmak için gelip Arslan Baba'ya ipekten kefen biçerler ve onu cennete götürürler. Ah-

med Yesevî de Arslan Baba'nın son işareti uyarak Buhara'ya gidip Şeyh Yûsuf-ı Hemedânî'nin yanında sülûk*üne devam eder.

Bu bilgiler tamamen efsanevi olmakla birlikte Arslan Baba'nın gerçekten yaşamış tarihî bir şahsiyet olması da mümkündür. Fuad Köprülü, Arslan Baba'nın Ahmed Yesevî'nin babası Şeyh İbrâhim'in kardeşi olabileceğini söyler. Ahmed Yesevî'nin başhalifesi Mansûr Ata'nın Arslan Baba'nın oğlu olduğu konusunda ise bütün kaynaklar birleşmektedir. Onun Yesevî'den başka bir de Süfî Muhammed Dânişmend adlı birini yetiştirdiği kaydedilmektedir. *Müzekkir-i Ah̄bâb* müellifi Hasan-ı Nisârî ile Nakşibendiyye ve Yeseviyye tarikatları hakkında birkaç değerli eser yazan Hâzinî de kendilerinin Arslan Baba'nın soyundan olduklarını ileri sürmüşlerdir.

Arslan Baba'nın nerede gömülü olduğu kesin olarak belli değildir. Bazı kaynaklarda Otrar'da, bazılarında ise Ahmed Yesevî'nin Yesi'deki (Türkistan) türbesinde medfun olduğu söylenmektedir. Başka bir rivayete göre Kırgızistan'ın Oş şehrine yakın Bazar Kurgan bölgesindeki Arslan Baba Türbesi onundur. 1964'te Kazak Komünist Partisi'nin emriyle yıktırılan bu türbenin yeri bugün de halk tarafından ziyaret edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Câmî, *Nefeât*, s. 377; *Reşâhât Tercümesi*, s. 17; Hasan-ı Nisârî, *Müzekkir-i Ah̄bâb* (nşr. Seyyid Fazlullah), Delhi 1969, s. 494-497; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 14, 21-24, 67, 73; Wl. Gordlevsky, "Choğa Ahmed Jasevi", *Festschrift Georg Jacob* (nşr. Theodor Menzel), Leipzig 1932, s. 58; Zeki Velidî Togan, "Yesevilige Dair Bazı Yeni Malumat", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 256; Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul 1961, s. 108-111; W. Barthold, *Socinetya*, Moskva 1968, V, 118; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 54; Kemal Eraslan, *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara 1983, s. 60-61, 68-71, 123-131, 364; A. Bennigsen — L. Quelquejay, *Le Soufi et le commissaire: Les Confreries musulmanes en URSS*, Paris 1986, s. 95, 153, 206, 208.

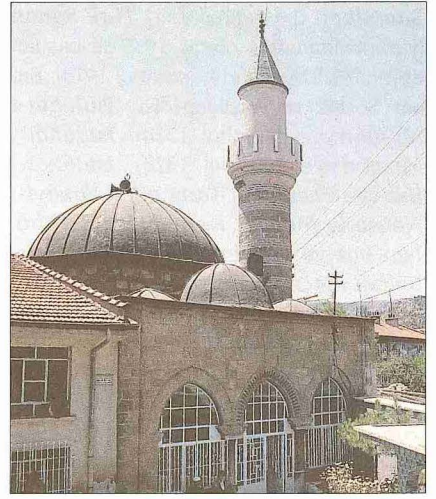

HAMİD ALGAR

ARSLAN BEY CAMİİ

Kütahya'da XV. yüzyıla ait bir cami.

Meydan mahallesinde, üzeri kapatılmış olan Kapan deresi kenarındadır. Kaynaklarda Arslanzâde Mescidi olarak geçen yapı, 1967 yılında doğu yanına bir bölüm eklenerek Meydan Camii adıyla anılmaya başlamıştır. Kitâbesi bulunma-

Arslan Bey Camii - Kütahya

yan yapının XV. yüzyılın ortalarına doğru, Kütahya'nın Osmanlı hâkimiyetine girdiği dönemde, Bicar Bey oğlu Arslan Bey tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Arslan Bey'in sülâlesinin tanınmış Selçuklu ailelerinden olduğu ve özellikle Çelebi Mehmed ve II. Murad devirlerinde önemli devlet adamları yetiştirdiği bilinmektedir.

Kesme taştan örülmüş kalın duvarlı yapı, prizmatik Türk üçgenleriyle geçişi sağlanmış tek kubbeli bir ana mekâna sahiptir. Üç kubbe ile örtülü son cemaat yerinin revaklarında iki sütun yer alır. Cümle kapısının batısında duvar içinden geçilen, taşları arasında üç sıra tuğla hatılı bulunan güdük bir minaresi vardır. Son onarımlar öncesine kadar kubbenin içinde ve eteğinde eski kalem işi süslemeler mevcut iken kubbe şimdi düz badanalıdır. Mihrap nişi zar başlıklara oturtulmuş kaş kemerlidir. Yapının zemini yükseltilmiş, buna karşılık avlusu bütünüyle çevrenin dolması sonucu alçakta kalmıştır. Avluda, tarihi tesbit edilebilenlerin en eskisi XVI. yüzyılın başlarına ait olan ilgi çekici mezar taşları bulunmaktadır. Cami dere kenarında bulunması sebebiyle birçok defa onarım geçirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 147; Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964, s. 23; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 515; Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi: Bir Deneme", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya*, İstanbul 1981-82, s. 171, 238-242.

ARA ALTUN